

Språkendring i Vika

En komparativ analyse av data fra to talespråkkorpus

Karine Stjernholm og Ingunn Indrebø Ims

Det vikkværske dialektområdet dekker et stort geografisk område på det sentrale Østlandet, og flere beskrivelser av området viser til at vikkværingene har ei oppfatning om at de snakker et felles talemål (Endresen 1990; Johnsen 2015). I denne artikkelen presenterer vi en pilotundersøkelse der vi bruker materialet i LIA norsk (heretter LIA) og Nordisk dialektkorpus (Johannessen m.fl. 2009, heretter NDK) til å teste en hypotese om ulik språkutvikling innafor det vikkværske dialektområdet i perioden mellom 1960–2009, som er tidsrommet dataene i korpuset dekker. Vi undersøker spesifikt overgang fra *ær*-suffiks til *er*-suffiks i kategoriene hankjønn, flertall, ubestemt, nomen agentis og presens av svake verb (etter Johnsen 2015, 136). Analysen antyder ulik bruk på tvers av dialektområdet, og vi diskuterer hvordan sosiolingvistisk teori (som Eckert 2008 og Woolard 2016) kan bidra med nyttige perspektiver for å forstå språkutviklinga i området.

Stikkord: *Korpuslingvistikk, sosiolingvistikk, verditilskrivning, talemålsutvikling på Østlandet, vikkværsk*

Prolog

Det er med et visst vemod vi skriver denne artikkelen ferdig. Da Janne inviterte oss til å delta på LIA-seminaret i Trondheim i november 2019, hadde vi aldri trudd at dette var siste gang vi skulle være på seminar sammen med henne. Året 2020 har vært tungt på flere måter, med tapet av Janne som det aller vondeste. Samtidig er det nettopp derfor viktig for oss å bidra til denne publikasjonen, og denne studien er forsøkt gjennomført i Jannes ånd ved å se på tradisjonelle spørsmål i norsk språkforskning med nye metoder. Jannes inkluderende væremåte – både faglig og sosialt – vises godt i variasjonen av bidrag i denne boka. Tusen takk, Janne, vi vil minnes deg med takknemlighet for alt vi fikk lære og alt du lot oss være med på.

Dessverre skulle også 2021 bli et år prega av smittefare og tragiske hendelser. At Gjert også skulle gå bort nå, er ufattelig. Vi ønsker å rette ei stor takk til han for arbeidet han la ned i denne artikkelen! Gjert møtte et tidlig og uferdig manusutkast med stort engasjement, og hjalp oss videre med innsiktsfulle kommentarer og høyt verdsatte fonologiske digresjoner. Dessverre fikk ikke Gjert lese den endelige versjonen av artikkelen, og alle feil og mangler tar vi fullt personlig ansvar for.

1 Innledning og forskningsspørsmål

Dialektområdet for vikværsk spenner over et stort geografisk område på begge sider av Oslofjorden (Vika), og består av områder som stedvis er svært tett befolka. Tradisjonelle dialektologiske framstillinger beskriver det vikværske dialektområdet som sammenhengende med flere felles språktrekk som skiller dem fra områda rundt (f.eks. Endresen 1990; Helleland og Papazian 2005; Mæhlum og Røyneland 2012; Skjekkeland 2005). Ifølge Endresen (1990, 89) føler moderne vikværingar at talemåla deres utgjør ei enhet, og folk fra andre landsdeler skal også ha denne oppfatninga og har vanskelig for å skille dialektene i området fra hverandre. På de tretti åra som er gått etter 1990, kan sjølsagt mye ha skjedd, men også Johnsen (2015, 128)

nevner at «folk innanfor dette området sjølve tykkjer dei taler ”same målet” på bae sider av fjorden».

Begge forfatterne av denne artikkelen er bosatt i Vika, på hver si side av Oslofjorden. Ut fra våre erfaringer i dag framstår ikke det vikkværske dialektområdet så ensarta som det skildres her. Med tanke på hvor stort geografisk område dialektområdet dekker, at det sentrale Østlandet er det tettest befolka området i landet, og dessuten at det ikke finnes noen åpenbare samlende institusjoner, større industri eller annet som binder øst- og vestsida sammen, lurar vi på om det hovedsakelig er det språkhistoriske opphavet til vikkværsk som kan sies å være felles for dette dialektområdet i dag. Det kan innebære at nyere språkutvikling i ulike deler av Vika kan være forskjellig.

«Det fremste kjenneteiknet på vikkværsk er den vide bruken av vokalen *æ* i trykklette stavingar» skriver Johnsen (2015, 128), og han argumenterer for at det er nettopp bruken og fordelinga av vokalen *æ* i grammatiske endelser som er noe av grunnen til at vikkværingene oppfatter talemålet sitt som ei enhet. Han viser også at flere studier har vist overgang fra *æ/a* til *e* i denne omgivelsen (sst., 130). I denne artikkelen forstår vi denne overgangen som nivellering mot oslomål eller standard østnorsk, jf. nyere talemålsutvikling på Østlandet (se f.eks. Røyneland 2018).

Sjøl om området er prega av nivellering for enkelte språktrekk, skjer dette *samtidig* som flere lokale språklige trekk fortsatt er i bruk, og noen av disse lokale trekka må også anses som nødvendige for å signalisere lokal tilhørighet (se f.eks. en analyse av dette for Østfold i Stjernholm & Søfteland 2019). Røyneland (2005) definerer dialektnivellering som et dynamisk dialektkontaktfenomen som innebærer at den strukturelle forskjellen mellom nærliggende dialekter gradvis blir redusert, og at variasjonen innen en dialekt også gradvis blir redusert. Dersom vår antakelse om at det fortrinnsvis er språkhistoriske forhold som binder dette dialektområdet sammen, er det ikke gitt at de *samme* lokale trekka signaliserer de samme sosiale betydningene i forskjellige deler av Vika i dag.

Eckert (f.eks. 2008 og 2012) påpeker at meningsaspektet ved språklige trekk er viktig for endring og variasjon, og at dette perspektivet i større grad bør inn i studier av språklig variasjon. Dette fordi

den sosiale betydninga ulike variabler kan ha for ulike mennesker, kan påvirke og endre språklig praksis. Woolard (2008) etterspør på si side større fokus på språklig form i studier av språkiologi. Sammen understreker disse perspektiva at fokus både på ideologi og form er viktig for å forstå språklig endring og variasjon. Antakelsen om at vikværingar opplever å snakke samme mål, handler altså om holdningene vikværingar har til dialekten sin og ikke språket i bruk. Men følger vi Eckerts resonnement, vil den sosiale betydninga til språklige trekk også kunne endre bruken av dem. På den måten kan forskjellig bruk også kunne tolkes som ulik ideologisk utvikling i ulike deler av Vika, altså som uttrykk for ulik verditilskrivning til historisk sett felles dialekttrekk, det vil si det Agha (2007, 157–58) kaller konkurrerende verditilskrivning (competing valorization). Denne sammenhengen mellom holdninger til språk og endring i språklig praksis gjør at undersøkelser av språkbruk også kan bidra til å belyse den sosiale betydninga til språklige trekk, særlig i endringsprosesser. Og vi vil derfor understreke at observert bruk *over tid* vil kunne indikere verditilskrivning, fordi man vil kunne observere endringer i språklig praksis.

LIA og NDK inneholder data fra de samme målepunkta med et tidsintervall på opptil 50 år (1960–2009), og i denne artikkelen vil vi bruke materialet til å teste en hypotese om ulik språkutvikling innafor det vikværske dialektområdet i denne perioden. Johannessen (2003, 136) framhever bruk av korpus for å kartlegge språklig variasjon. I denne artikkelen velger vi å fokusere spesifikt på ett trekk som faller innafor beskrivelsen av *æ* i trykklette stavinger, nærmere bestemt overgang fra *-ær* til *-er* i kategoriene hankjønn, flertall, ubestemt (m.pl.ub.), nomen agentis (nom.agent.) og presens av svake verb (pres.sv.v.) (Stausland 2015, 136). I analysen undersøker vi bruken av dette trekket i de eldre opptaka fra Vika i LIA og i de nyere opptaka i NDK. Stedene vi har data fra, er Østfold, Vestfold og Telemark (Grenland) som alle ligger i det vikværske dialektområdet.

I analysen har vi ei kvantitativ tilnærming til materialet der vi undersøker endring i frekvensen til de ulike suffiksa fra LIA til NDK. Dessuten går vi mer spesifikt inn på bruken av ei ordform for å diskutere om bruken av denne kan belyse spørsmålet om lokal verditil-

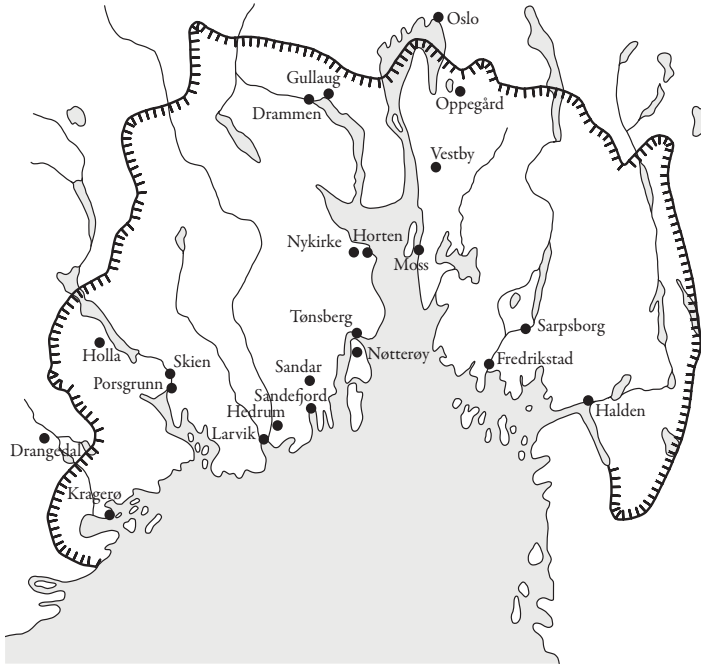
skrivning. Garrett (2011, 515–516) skriver at sameksistensen av flere koder i det samme språksamfunnet sjelden er nøytralt, men heller er uttrykk for sosial forhandling. Cornips, de Rooij og Stengs (2017, 70) skriver: «Differences between dialects are never free of social meaning, nor are the differences between dialects and the standard language or its regional varieties». Stjernholm & Søfteland (2019, 107) tolker spenninga mellom lokale og nivellerte trekk i Østfold i lys av Woolards (2016) beskrivelse av autentisitetssideologi og nøytralitetssideologi. Mens autentisk språkbruk er lokalt forankra til *et sted*, forbindes nøytral språkbruk gjerne med ei rasjonell, ikke-lokal offentlighet som alle i utgangspunktet kan ta del i. I denne artikkelen går vi ikke vidare inn i en teoretisk sosiolingvistisk diskusjon utover å slå fast at ei spenning mellom affiksene *-ær/-er* vil bli tolka som uttrykk for lokal kontra ei mer ikke-lokal tilhørighet, eller mer spesifikt, at *-ær* tolkes som et lokalt uttrykk mens *-er* anses som nøytralt eller ikke stedsspesifikt.

Johannessen (2003, 168) skriver at korpus «kanskje alltid bør brukes i det minste i en første fase, [i] en pilotundersøkelse» av en studie. Hensikten med analysen vi presenterer her, er å teste hypotesen beskrevet over basert på den nevnte variabelen. Materialet vi undersøker, har noen begrensninger som gjør at vi ikke kan trekke sikre konklusjoner om språkutvikling i Vika basert på funna vi presenterer (se mer om dette i del 3 og 5), og analysen bør derfor betraktes som en pilotundersøkelse.

Artikkelen er lagt opp slik at vi i del 2 presenterer det vikkværske dialektområdet og diskuterer valg av variabel for undersøkelse. I del 3 diskuterer vi metode og utvalg, og i del 4 presenterer vi resultatene av analysen. I del 5 diskuterer vi analysen og returnerer til noen av de sosiolingvistiske perspektiva på verditilskrivning og språkendring som vi har presentert innledningsvis her.

2 Vika, vikkværske og valg av variabel for undersøkelse

Det vikkværske dialektområdet omfatter de tidlige fylkene Østfold, Vestfold, deler av nedre Telemark (Grenland) og Akershus, samt

Figur 1 Kart over vikværsk, med de aktuelle målepunkta i analysen (Henta fra Johnsen 2015 med videre referanse til Endresen 1990)

nedre deler av Buskerud. Fordi området omkranser Vika, eller Oslofjorden, har talespråket her også blitt omtalt som vikværsk (jf. Endresen 1990, 89). I avgrensinga av det vikværske området innlemmes deler av Akershus og Buskerud (jf. Endresen 1990; Mæhlum og Røyneland 2012), men de vikværske delene av disse fylkene er ikke med i NDk, så i denne studien ser vi kun på områda Østfold, Vestfold og deler av nedre Telemark (Grenland). Det vikværske dialektområdet går også under betegnelsen sørøstlandsk i flere framstillinger av det norske dialektlandskapet (se f.eks. Mæhlum og Røyneland 2012, 55).

Talespråket i området har, med noen unntak, flere fellestrekk med resten av det østlandske talespråksområdet (som f.eks. tjukk l, jamvekt og lavtone), men det skiller seg også fra de omkringliggende områda med noen særegne språklige trekk, som altså *-ær* i trykklette

stavelser (se også Endresen 1990, 89).¹ Det er likevel ikke *utelukkende* vikkværske dialekter som har *ær*-endelser, men når disse ledsages av pronomenet *jæi* (trykksvakt *jæ*) i 1. person entall, er dette en språklig kombinasjon som har vært knytta spesifikt til dette området (Endresen 1990, 89). Den distinkte æ-en gjør seg gjeldende i blant annet hankjønns substantiva på *-ær* og *-ane* (tidligere *-æne*) i flertallsformene (som i *bilær*, *bilane* og *båtær*, *båtane*), og i tillegg har også svake verb i den såkalte kasta-klassen hatt *-ær* som endelse i presensformene (som i *kastær*, *bråkær*, *huskær*) (jf. Endresen 1990, 89). Johnsen (2015, 128–129) skriver at vikkværske bymål har *æ* i trykklette stavelser bare foran *r*, ellers har de *a* (Johnsen 2015, 135), og han viser til at flere sosiolingvistiske studier har vist seinere overgang fra *æ/a* til *e* i denne omgivelsen, det vil si ei endring som kan tolkes som nivellering. De aktuelle kategoriene som blir undersøkt her, er vist i tabell 1 (basert på Johnsen 2015, 136):²

<i>Kategori</i>	<i>Tradisjonelle former</i>	<i>Nivellerte former</i>	<i>Eksempel</i>
<i>m.pl.ub.</i>	-ær	-er	hestær, hester
<i>nom.agent.</i>	-ær	-er	bakær, baker
<i>pres.sv.v.</i>	-ær	-er	kastær, kaster

Tabell 1: Utvikling av trykklette stavelser *-ær* i vikkværske bymål (basert på Johnsen 2015, 136)

3 Metode og utvalg

I analysen bruker vi en korpuslingvistisk metode som blant annet er brukt i Johannessen (2015) og også i Stjernholm (2013). Sistnevnte brukte metoden til å undersøke mulige endring eller spredning av *a-*

¹ Her kan det legges til at dialektene i de sørligste områda i Østfold, som Lundeby kaller ytre mål eller ytre østfoldsk, faller utafør denne beskrivelsen av vikkværsk på en rekke områder og har også en del særegne trekk, som at enkelte steder har bevart utlydende *-t* i bestemt form entall av intetkjønns substantiv (se f.eks. Lundeby 1995, 15).

² Vi bruker grov lydskrift for å framheve den aktuelle variabelen her.

endelse i bestemt form entall av ikke-nøytrale substantiv i Oslo i en trend-studie (se f.eks. Gregersen 2009, 4) som likner den vi bruker her. Der blei data fra talespråkskorpuset TAUS (Talemålsundersøkelsen i Oslo) fra 1970-tallet sammenlikna med data fra NoTa – Oslo (Norsk talespråkskorpus – Oslodelen) fra 2000-tallet. Også Johannessen (2015) bruker de samme to korpusene for å vise språklige endringer i talespråket i Oslo de siste to hundre åra.

Undersøkelsen i Stjernholm (2013) tar utgangspunkt i påstanden om at *a*-endelser i bestemt form entall i oslomål er på frammarsj i hele Oslo (se f.eks. Western 1977, og også flere referanser og diskusjon i Stjernholm 2013, 135). I utgangspunktet kan vi forvente at alle substantiv i oslomål som kan bøyes med *-a* i bestemt form entall, også kan bøyes med *-en*,³ og kanskje også at flere tradisjonelle *en*-ord får ending på *-a* (Lødrup 2011). For å undersøke om *-a* kunne sies å være ekspansivt eller ikke i denne kategorien, var det derfor nødvendig å få en oversikt over *alle* substantiva i korpusene i denne kategorien med suffikset *-a* eller *-en*, og forholdet mellom *alle* ikke-nøytrale substantiv i bestemt form entall blei undersøkt. Sjøl om flere har hevda at *a*-endelser er på frammarsj i Oslo, viste resultatet at det er vanskelig å finne støtte for et slikt utsagn i en slik diakron analyse av et større talemålsmateriale som TAUS og NoTa. Det vil si at det ikke fantes dekning for ei kvantitativ økning av *a*-endelse mellom de to korpusene (Stjernholm 2013, 142).

Ei utfordring med denne metoden, er at resultatata påvirkes av hva informantene snakker om. Dersom man ikke finner belegg for noe i korpuset, betyr ikke det nødvendigvis at det ikke finnes (Johannessen 2003, 147). Stjernholm (2013, 139) eksemplifiserer dette med forholdet mellom *a*- og *en*-endelser i bestemt form entall av ikke-nøytrale substantiv i TAUS og NoTa. Snakker informantene mye om 'jenta', men lite om 'bussen', vil forholdet mellom treff på *-a/-en* påvirkes, og vil potensielt gi store utslag på resultatata. I eksempelet med *jenta* og *bussen* spiller (den språkhistoriske) genusdistinksjonen ei rolle for suffiksfordelinga, noe som ikke vil være relevant for den va-

³ En diskusjon av sammenhengen mellom genus og affiks i oslomål, finnes i Stjernholm (2013; 2019), se også Lødrup (2011) og Busterud m.fl. (2020).

riasjonen vi undersøker i vikkværs mellom *-ær* og *-er*. Det kan likevel være sosiolingvistiske faktorer som kan påvirke datatilfanget i den analysen vi gjør her, og som av den grunn kan bidra til at resultatene gir et skeivt bilde av den faktiske talemålssituasjonen. Eksempelvis vil variasjonen ‘boka/boken’ i oslomål kunne sies å ha relativt lik sosial verdi med begge de potensielle endelsene, mens det samme ikke vil gjelde for eksempel ‘hytta/hytten’. Dette kan gjelde for spesifikke ordformer med *-ær/-er* i Vika også, nemlig at enkelte ord kan ha en emblematiske funksjon med den ene eller den andre endelsen. Etter å ha diskutert dette med kolleger på Høgskolen i Østfold, har det kommet fram at for eksempel *guttær* kan fungere som et eksempel på ei ordform med sterk lokal verdi.⁴ Dersom for eksempel de spesifikke informantene fra Østfold i LIA snakker mye om *guttær*, vil det kunne påvirke resultatene betydelig og bidra til å gi et skeivt bilde av dette suffiksens mer generelle status og bruk i dette området sammenlikna med de andre områdene vi undersøker.

Målepunkta vi undersøker i LIA og NDK, er presentert i informantmatrisen i tabell 2 på neste side sammen med opptaksår. Det er stor forskjell på LIA og NDK når det gjelder spredning i antall informanter fra sted til sted. Østfold er representert med 12 informanter i LIA og fire i NDK. I Vestfold er det tre informanter i LIA, tatt opp i 1968, mens det er 12 talere fra Vestfold i NDK, tatt opp i 2009. Fra Telemark er det 22 talere fra de områdene som regnes som en del av det vikkværske dialektområdet, det vil si Grenland. Disse er Kragerø og Skien i LIA, mens det kun er 4 informanter fra Grenland (Langesund) i NDK.

Johannessen (2003, 163) legger vekt på at dersom et korpus skal være brukbart for kartlegginger og frekvenstillinger, er det viktig at det er balansert med hensyn til de variablene forskeren er interessert i, eventuelt at det er så balansert det er praktisk mulig å få til. Skeivheten i informantfordelingen som kommer fram i matrisen i tabell 2 (neste side), medfører en ubalanse som bidrar til at resultatene av undersøkelsen vår er usikre. Johannessen (sst.) skriver videre at de fær-

⁴ Den noe anekdotiske informasjonen her har ingen direkte funksjon i analysen, men tas med som et eksempel på ei utfordring med metoden.

LIA (37 talere)		NDK (20 talere)	
Sted	Opptaksår	Sted	Opptaksår
Østfold			
Fredrikstad (3 talere)	1977, 1981	Fredrikstad (4 talere)	2009
Sarpsborg ⁵ (9 talere)	1979		
Totalt 12 talere		Totalt 4 talere	
Vestfold			
Brunlanes (3 talere)	1968	Brunlanes (4 talere)	2009
		Hof (4 talere)	2009
		Lardal (4 talere)	2009
Totalt 3 talere		Totalt 12 talere	
Telemark			
Kragerø (21 talere)	1975	Langesund (4 talere)	2008
Skien (1 taler)			
Totalt 22 talere		Totalt 4 talere	

Tabell 2: Informantmatrise

reste korpus er så balanserte som noen språkforsker kunne ønske seg, og derfor må man ta kvantitative undersøkelser basert på korpus med «mange store klyper salt». Videre skriver hun at ved å først bruke korpus, kan man likevel få en pekepinn på hvorvidt spørsmåla man stiller, er generelle nok, presise nok, om de er flertydige eller på sida av det man ønsker å vite noe om (sst.). Siden vi regner denne undersøkelsen som en pilot, er dette viktig i vår analyse. Vi regner med å finne noen tendenser i materialet som kan brukes som utgangspunkt for videre undersøkelser.

For å undersøke en eventuell ekspansjon av bruken av *-er* på be- kostning av *-ær* i det vikkværske dialektområdet, gjorde vi følgende søk. Vi søkte på «ær», [end], [Phonetic form] i begge korpus. Tilsvarende søk blei gjort med «er». Deretter gikk vi inn på *Statistics*, og huka av for *Phonetic form*, *Kjønn*, *Tal*, *Bestemheit* og *Tempus*. Til

slutt lasta vi ned resultatata fra søka som ei Excel-fil. Vi fjerna irrelevante treff, det vil si ord som ender på *-ær*, men som ikke var et grammatisk suffiks (som *militær*, *sekretær*, *besvær*, *bær*, *ær* (*er*)).

Vi lytta ikke til hvert enkelt resultat. Verdien i korpus som dette ligger blant annet i den enkle tilgangen til store data, og med tanke på hvor ressurskrevende det er å lage talespråkkorpus, er det viktig å ha tillit til det arbeidet som er gjort med innsamling, transkribering og tagging, særlig i en pilot som vi presenterer her. Dette medfører likevel et potensielt reliabilitetsproblem som handler om hvor mye vi kan stole på lyttereigenschaften til transkribøren (se f.eks. også Kristoffersen og Neteland i denne publikasjonen). Og det betyr heller ikke at det aldri finnes tilfeller der det likevel vil være nyttig å sjekke om transkripsjonen stemmer med lydopptaket. Eksempelvis vil behovet for å lytte antakelig være større i en fonologisk studie enn i en syntaktisk studie. Studien vi presenterer her, er en fonologisk analyse, så dette forbeholdet får betydning for diskusjonen av resultatata.

4 Funn

4.1 Overgang fra *-ær* til *-e* i trykklette stavelser

Søket beskrevet i del 3 over, ga resultatet som kommer fram i tabell 3 for distribusjonen mellom *-ær* og *-er*.⁵ Tabellen viser kun frekvens av *-ær* i prosent med totalt antall belegg i parentes. Tabellen viser resultatata for alle målepunkta totalt, samt for Østfold, Vestfold og Telemark (Grenland).

Totalt		Østfold		Vestfold		Telemark	
<i>LIA</i>	<i>NDK</i>	<i>LIA</i>	<i>NDK</i>	<i>LIA</i>	<i>NDK</i>	<i>LIA</i>	<i>NDK</i>
24 %	30 %	30 %	18 %	34 %	34 %	20 %	28 %
(1951)	(2068)	(665)	(402)	(62)	(1406)	(1226)	(229)

Tabell 3 (alternativ): Frekvens av *-ær*. Talla i parentes er totalt antall belegg.

⁵ Endelse på *-ar* blei også inkludert i analysen, men treffa var så få på denne varianten at vi har valgt å se bort fra dem i analysen.

For alle steder totalt viser tabellen at 24 % av treffa i LIA hadde endelse på *-ær*; som altså tilsvarer 76 % på *-er*. I NDK har andelen treff på *-ær* økt til 30 %, noe som peker i retning av ei økning i bruk av den tradisjonelle varianten.

Ser vi på distribusjonen fylkesvis i LIA, er andelen treff på *-ær* 30 % i Østfold, 34 % i Vestfold, og 20 % i Telemark. Vestfold er altså det fylket i LIA som har høyest frekvens av den tradisjonelle varianten, med Østfold noe bak, mens den tradisjonelle varianten ser ut til å være mindre i bruk i de delene av Telemark som tilhører området. I NDK er fordelinga 18 % i Østfold, 34 % i Vestfold og 28 % i Telemark. Her er altså bruken av den tradisjonelle varianten lavest i Østfold, mens forholdet mellom tradisjonell og nivellert variant i Vestfold er den samme i LIA og NDK. I Telemark viser talla ei økning for den tradisjonelle varianten, altså fra 20 % i LIA til 28 % i NDK. Trenden her er altså nedgang for den tradisjonelle varianten øst for Oslofjorden, mot stabilitet og oppgang på vestsida.

4.2 En nærmere beskrivelse av ei spesifikk ordform

For å komme tettere inn på hvordan denne variasjonen fungerer i praksis, leita vi spesifikt i korpusene etter ordformer der vi kunne observere den variasjonen vi undersøker på tvers av tid (LIA og NDK) og sted (Østfold, Vestfold og Telemark). Dette var utfordrende å finne. Det er svært få ordformer i LIA og NDK som er så frekvente at vi kan undersøke bruk av *samme* ordform på tvers av områda i undersøkelsen. Det aktuelle ordet vi har funnet flest belegg for i hele Vika-området, er verbet 'husker'. Dette ordet er såpass frekvent at vi vil antyde en forsøksvis analyse av bruken. Resultatet fra søk på 'hugsar'/'husker' i presens på de aktuelle målepunkta ga resultatet i tabell 4 med eksempler i tabell 5.

Tabell 4 viser antall treff i prosent med affikset *-er/-ær*. Tabell 5 viser hvilke former som hører innunder *-nivellert* og *+nivellert* i tabell 4. 'n=' i tabell 4 angir hvor mange belegg prosentene er regna ut fra for hvert fylke, tallet i parentes er det totale antall belegg som også omfatter treff som faller utafør analysen, som *husska*, *hussk*.

Talla i LIA fra Østfold viser at andelen ikke-nivellert form, det vil si former på *huss**, dominerer, da særlig ikke-nivellert form som

	LIA		NDK	
	-ær	-er	-ær	-er
<i>Østfold</i>	n=28 (32)		n=11 (12)	
-nivellert	25,0 %	50,0 %	0,0 %	0,0 %
+nivellert	3,6 %	21,4 %	18,2 %	81,8 %
<i>Vestfold</i>	n=0		n=91 (93)	
-nivellert	Ingen treff		71,4 %	12,1 %
+nivellert			2,2 %	14,3 %
<i>Telemark</i>	n=53 (51)		n=13 (13)	
-nivellert	5,7 %	20,8 %	15,4 %	7,7 %
+nivellert	0,0 %	62,3 %	15,4 %	61,5 %

Tabell 4: Distribusjonen av variasjonen for 'husker/hugsar' i LIA og NDK

	-ær	-er
-nivellert	hus(s)æ(r)	hus(s)e(r)
+nivellert	huskæ(r)	husker

Tabell 5: Eksempler til tabell 4. Bokstaver i parentes viser variasjon i transkripsjonen.

ender med affikset *-er* (*husser*) med 50 % treff. Andelen ikke-nivellert med *ær*-suffiks (*hussær*) er på 25 %, andelen nivellert form med *er*-suffiks (*husker*) er på 21,4 %. I NDK er andelen ikke-nivellerte former borte, mens forholdet mellom nivellert form med *ær*-/*er*-suffiks er 18,2/81,8 %.

Fra Vestfold fins det ingen treff i LIA, men talla fra NDK viser dominans av ikke-nivellert form med *ær*-suffiks (*hussær*) med en andel på 71,4 %.

Talla i LIA fra Telemark viser dominans for *er*-suffiks, særlig for den nivellerte forma. Det er også ikke-nivellert form med *er*-suffiks som dominerer i NDK med 61,5 %, men med en høyere andel *ær*-suffiks, 30,8 % fordelt likt mellom nivellerte og ikke-nivellerte former.

Sammenholdt med resultatene fra tabell 3, er inntrykket fra del 4.1 forsterka på den måten at de tradisjonelle formene går mest tilbake i Østfold. I Vestfold ser de ut til å holde stand, mens talla fra Telemark viser ei økning for *-ær*-suffiks.

5 Diskusjon og videre oppfølging av studien

I denne artikkelen har vi sett på overgang fra *-æ* til *-e* i trykklette stavelser i LIA og NDK i det vikværske dialektområdet, nærmere bestemt overgang fra *-ær* til *-er* i kategoriene hankjønn, flertall, ubestemt, nominativ agent og presens av svake verb. Dessuten har vi gått spesifikt inn på bruken av ei ordform (*husker*) for å diskutere om bruken av denne kan belyse spørsmålet om lokal verditilskrivning. I analysen har vi undersøkt bruken av dette trekket i eldre opptak fra Vika i LIA og nyere opptak i NDK, som til sammen representerer et tidsrom fra 1960–2009. Stedene vi har data fra, er Østfold, Vestfold og Telemark (Grenland) som alle ligger i det vikværske dialektområdet.

Analysen vår viser ulik distribusjon for dette trekket på ulike steder i det vikværske området. De tradisjonelle formene, som altså tolkes som lokale uttrykk i analysen, går mest tilbake i Østfold, holder seg stabile i Vestfold og har ei økning i deler av Telemark. Disse dataene styrker antakelsen om ulik språkutvikling innafor det vikværske dialektområdet i denne perioden, iallfall for enkelte sentrale språktrekk, som har blitt regna som distinkte for området.

Det er betydelig færre informanter fra området i NDK (4) enn i LIA (12), og som vi tidligere har nevnt, gjør det at vi må ta forbehold når det gjelder hva analysene faktisk viser. Vestfold er det fylket som har høyest andel av den tradisjonelle varianten i LIA (34 %), men bare tre informanter står bak disse treffa. I NDK er det derimot 12 informanter fra samme område, og andelen er lik for den tradisjonelle varianten (34 %) her. I Telemark viser talla fra NDK ei økning for den tradisjonelle varianten (28 %) sammenlikna med LIA (20 %). Fra dette området er det 22 talere i LIA og fire i NDK. I LIA er det særlig Vestfold som peker seg ut med færre talere (tre stykker), mens det i NDK er færrest talere i Østfold og Telemark (fire på hvert sted). At andelen informanter fra Vestfold i NDK (12 talere) er høyere enn fra de andre stedene, gjør at resultatene herfra framstår som noe mer robust enn fra de andre områda vi ser på.

Diskusjonen om antall informanter og skeivfordeling i utvalget gjør det relevant å trekke fram NORM-prinsippet som har stått sterkt

i norsk dialektologi. Kort skissert dreier dette seg om at dialektforskere har hatt ei forkjærlighet for informanter som representerer et tradisjonelt talemål, også beskrevet som NORM (Non-mobile Old, Rural, Male, se Chambers og Trudgill 1998), og vi kan muligens anta at LIA-informantene er plukka ut etter slike kriterier. Det bør dessuten legges til at også i NDK var det et mål at talerne skulle representere den lokale dialekten på opptaksstedet, men her var kjønnsvariabelen balansert. Dette kan altså farge resultatene fra begge korpus, særlig når antallet informanter er lavt, og dette får også konsekvenser for representativiteten i undersøkelsen. Siden vi kun gjør ei kvantitativ vurdering på gruppenivå her, veit vi heller ikke om enkelte informanter står for en stor andel av bruken av den ene eller andre varianten, noe som gjelder alle stedene vi har undersøkt.

Resultatene bør altså tas med ei klype salt, som Johannessen (2003, 163) påpeker. Like fullt er dette interessante funn, som viser at det er verdt å følge opp med flere og mer utvida studier av det vikværskede dialektområdet. Det LIA og NDK ubestridelig viser gjennom disse analysene, er at det er en sameksistens av flere koder i det vikværskede området, og som Garret (2011, 515–516) og også Cornips, de Rooij og Stengs (2017) skriver, vil variasjon sjelden oppleves nøytralt av brukerne sjøl, men vil nettopp være knytta til ulike verdier og sosial forhandling. Informantene i LIA og NDK sier ingenting om si oppfatning av eget språk og ulike språklige trekk, men den variasjonen som *de facto* fins i området, er et godt utgangspunkt for videre undersøkelser.

I lys av Woolard (2016) tolker vi bruken av *ær*-suffiks som et lokalt uttrykk (autentisk) mens *er*-suffikset tolkes som nøytralt eller ikke stedsspesifikt (nøytralt). Da er det særlig interessant at informantene, i tillegg til å variere mellom standardnære *husker* og den tradisjonelle *hussær*, også bruker varianter som må sies å ligge mellom disse, som *huskær* og *husser*. Mens autentisk språkbruk altså er lokalt forankra til *et sted*, forbindes nøytral språkbruk gjerne med en rasjonell, ikke-lokal offentlighet som alle i utgangspunktet kan ta del i. Stjernholm & Søfteland (2019) viser hvordan visse lokale trekk i Østfold nesten er nødvendige å bruke lokalt, sjøl for lokale talere som representerer et nokså nivellert talemål. Ulik verditilskrivning

dreier seg om hvilke verdier og normer som kobles til ulike måter å snakke på i et språksamfunn, både av språkbrukerne som sjøl snakker sånn, men også av andre som gjenkjenner måten å snakke på som noe som skiller seg fra andre varieteter (Agha 2007: 154, se også Stjernholm 2013; 2019 og Ims 2013; 2019 om verditilskrivning og språkbruk i Østfold og Oslo). Bruken av det som kan kalles overgangsformer mellom ikke-nivellert og nivellert form, som *huskær* og *husser*, kan tolkes som ei strategisk tilnærming til det å balansere en lokal og en nøytral identitet. I lys av dette mener vi altså at verditilskrivning er en faktor det vil være særlig interessant å fokusere på i videre studier fra det vikværske området. Språkbrukerne kan altså navigere og forholde seg ulikt, eller tilskrive ulik verdi til det samme språklige uttrykket øst og vest for Oslofjorden.

I jakten på faktorer som kan forklare språklig variasjon og endring, og som følgelig vil kreve oppfølgingsstudier når det gjelder forhold vi har antydning i denne artikkelen, vil vi avslutningsvis også komme med ei oppfordring og et ønske for framtidige norske innsamlinger av korpusdata. Dersom informantene i større grad blei spurt om oppfatninger knytta til egen og andres språkbruk i intervju-situasjonen, ville korpusdata også hatt en langt større verdi for sosiolingvistiske og mer kvalitative undersøkelser. I norsk sammenheng kan vi nevne UPUS-korpuset (Utviklingsprosesser i urbane språkmiljø) som et prosjekt som i større grad innlemmer verdi- og holdningsspørsmål knytta til språk i informantintervjuet. Det å få mer kunnskap om språkstrukturelle trekk har ofte vært utgangspunktet for større innsamlinger, også på 2000-tallet, men som Eckert (2008) påpeker, vil man forstå bedre hvilke faktorer som bidrar til språklig endring og variasjon dersom man i større grad innlemmer språkideologiske forhold i språkstrukturelle beskrivelser, men også har et tydeligere fokus på språkstrukturelle trekk i mer språkideologiske analyser (Woolard 2008).

Referanser

- Agha, Asif. 2007. *Language and social relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Busterud, Guro, Terje Lohndal, Yulia Rodina og Marit Westergaard. 2020. Hvor mange genus er det i Trondheims-dialekten? *Maal og Minne* (2), 1-36. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/1898>
- Chambers, Jack K. og Peter Trudgill. 1998. *Dialectology*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cornips, L., de Rooij, V., & Stengs, I. 2017. Carnavalesque language use and the construction of local identities: A plea for language-culture as a field of research. *Jahrbuch für Europäische Ethnologie Dritte Folge 2017(12)*, 61–89. https://doi.org/10.30965/9783657788750_006
- Eckert, Penelope. 2008. Variation and the Indexical Field. *Journal of Sociolinguistics* 12 (4), 453–476. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00374.x>.
- Endresen, Rolf Theil. 1990. Vikværsk – målet i Østfold, Vestfold, Grenland og Nedre Buskerud. I *Den store dialektboka*, redigert av Ernst Håkon Jahr, 89–99. Oslo: Novus.
- Garrett, P.B. 2011. Language Socialization and Language Shift. I A. Duranti, E. Ochs & B.B. Schieffelin (red.), *The Handbook of Language Socialization*. Malden, Mass: Wiley-Blackwell, 515–535. <https://doi.org/10.1002/9781444342901.ch22>
- Gregersen, Frans. 2009. The data and design of the LANCHART study. *Acta Linguistica Hafniensia* 41, 3–29. DOI: <https://doi.org/10.1080/03740460903364003>.
- Ims, Ingunn Indrebø. 2013. Språklig registerdanning og verditilskrivning. Betegnelser på nye måter å snakke norsk på i Oslo. *NOA – Norsk som andrespråk* 2013 (2), 37–71. <http://ojs.novus.no/index.php/NOA/article/view/844>
- Ims, Ingunn Indrebø. 2019. A-ender og lokal indeks blant ungdommer i flerspråklige miljøer i Oslo. *Maal og Minne* 2019 (2), 19–67. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/1740>.

- Johannessen, Janne Bondi. 2003. Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og korpus. I *På språkjakt - problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*, redigert av Janne Bondi Johannessen, 133–173. Oslo: Unipub forlag.
- Johannessen, Janne Bondi. 2015. Oslo-språket de siste to hundre år. I *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*, redigert av Helge Sandøy, 269–300. Oslo: Novus.
- Johannessen, Janne Bondi, Joel Priestley, Kristin Hagen, Tor Anders Åfarli, og Øystein Alexander Vangsnes. 2009. *The Nordic Dialect Corpus - an Advanced Research Tool*. Volum 4 av *NEALT Proceedings Series: Proceedings of the 17th Nordic Conference of Computational Linguistics NODALIDA 2009*. Redigert av Kristiina Jokinen og Eckhard Bick.
- Johnsen, Sverre Stausland. 2015. Språkendringar langs Oslofjorden. I *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*, redigert av Helge Sandøy, 125–158. Oslo: Novus.
- Lundebj, Einar 1995. *Østfoldmål*. Gressvik: Østfold Mållag.
- Lødrup, Helge. 2011. Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og minne* (2), 120–136. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/330/328>.
- Mæhlum, Brit og Unn Røynealand. 2012. *Det norske dialektlandskapet: Innføring i studiet av dialekter*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Kristoffersen, Gjert og Randi Neteland. 2021. Ka farsken? Realisering av /r/ som sibilant foran /k/ i nordnorsk. I denne boka, s. 41–64.
- Papazian, Eric og Botolv Helleland. 2005. *Norsk talemål. Lokal og sosial variasjon*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Røynealand, Unn. 2005. Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset. Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.
- Røynealand, Unn. 2018. Sosial og geografisk variasjon, utjamning og ny variasjon frå ca. 1945 til i dag. I *Norsk språkhistorie. NSH-II Praksis*, redigert av Brit Mæhlum, 240–257. Oslo: Novus.

- Skjekkeland, Martin. 2005. *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Stjernholm, Karine. 2013. Stedet velger ikke lenger deg, du velger et sted. Tre artikler om språk i Oslo. Ph.D.-avhandling, Universitetet i Oslo.
- Stjernholm, Karine. 2019. Variasjon som virkemiddel – hiphop, språkvalg og identitetskonstruksjon i Oslo. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 37, 25–57. <https://hiof.brage.unit.no/hiof-xmlui/handle/11250/2628732>.
- Stjernholm, Karine, & Åshild Søfteland. 2019. Talemål i Sør-Østfold: Ideologi, struktur og praksis. *Målbryting*, 10, 101–131.
- Western, Knut. 1977. *a-endinger i Oslo-mål*. Skrift nr. 5. i *Talemålsundersøkelsen i Oslo*. Oslo: Novus.
- Woolard, Kathryn A. 2008. Why *dat* now?: Linguistic-anthropological contributions to the explanation of sociolinguistic icons and change. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 432–452. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00375.x>
- Woolard, Kathryn A. 2016. *Singular and plural. Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. New York: Oxford University Press. <https://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190258610.001.0001>

Samla oversikt over korpus:

Nordisk dialektkorpus: <http://tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>.

LIA norsk – korpus av eldre dialektoptak:

<https://www.tekstlab.uio.no/LIA/korpus.html>

Norsk talespråkkorpus – Oslodelen:

<http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>

TAUS-korpuset: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/taus/>.

UPUS – Utviklingsprosessar i urbane språkmiljø:

<https://www.hf.uio.no/iln/forskning/prosjekter/upus/>

English summary

The dialect area Vika covers a large geographical area in central Eastern Norway, and several descriptions of the dialect indicate that the inhabitants of Vika have a common perception that they speak the same dialect (Endresen 1990; Johnsen 2015). In this article, we present a pilot study in which we use the material in LIA Norwegian and the Nordic dialect corpus (Johannessen et al. 2009) to test a hypothesis of different language development within the dialect area in the period between 1960–2009, which is the amount of time the data in the corpus covers. We examine specifically the transition from *ær*-suffix to *er*-suffix in the categories masculine, plural, indefinite; nomen agentis; and the present tense of weak verbs (after Johnsen 2015, 136). The analysis suggests differences across the dialect area, and we discuss how sociolinguistic theory such as Eckert (2008) and Woolard (2016) can contribute with useful perspectives for understanding language development in the area.

Karine Stjernholm
Institutt for språk, litteratur og kultur
Høgskolen i Østfold
karine.stjernholm@hiof.no

Ingunn Indrebø Ims
Institutt for språk og litteratur
Universitetet i Sørøst-Norge
ingunn.i.ims@usn.no